

Η πολιτική κοινωνικοποίηση των μαθητών του Λυκείου: εμπειρική έρευνα για τις στάσεις και το επίπεδο της πολιτικής τους ενημερότητας

Δημήτρης Κυρίτσης

Εισαγωγή

Οι ρίζες της κατανόησης της σημασίας της πολιτικής κοινωνικοποίησης των νέων ανιχνεύονται στην αρχαία ελληνική σκέψη και εκκινούν από τους Πυθαγόρειους, η σχολή των οποίων, παρά το μυστικιστικό της περιεχόμενο, προετοίμαζε τα μέλη της για την ανάληψη πολιτικών καθηκόντων. Θεωρείται όμως γεγονός ότι ο πρώτος που κατά τρόπο συστηματικό ασχολήθηκε με το ρόλο της πολιτικοποίησης του ατόμου και την επίδραση που αυτός ασκεί στην ομαλή λειτουργία του πολιτεύματος υπήρξε ο Πλάτων, οποίος εντάσσοντας στο γνωσιοθεωρητικό του πρόγραμμα σπουδών τη διδασκαλία της διαλεκτικής, της ρητορικής και της φιλοσοφίας επεδίωκε την ανάπτυξη των πνευματικών δυνάμεων των νέων, ώστε να διασφαλιστεί η διαμόρφωσή τους σε πολίτες που θα ενδιαφέρονται για τα κοινά και θα δρουν με βάση την πολιτική αρετή. Παράλληλα, ο Ισοκράτης επεσήμανε την ανάγκη αφιέρωσης της όλης εργασίας και δραστηριότητας των μαθητών στη μάθηση και την άσκηση εκείνων μέσω των οποίων θα διευκολύνεται τόσο η συνετή διευθέτηση των ατομικών τους υποθέσεων όσο και η αποτελεσματική διαχείριση των ζητημάτων της πόλης (Αντιδ. 285). Η αγωγή συνεπώς οφείλει να θεραπεύσει εξ ίσου τα ατομικά και τα κοινωνικά παιδευτικά ιδανικά του ανθρώπου, ώστε να επιφέρει την ενάρετη στάση και συμπεριφορά του τόσο προσωπικά ως ατόμου όσο και ως πολίτη της κοινωνίας (Kiritsis, 2009). Και ο Αριστοτέλης ασχολήθηκε συστηματικά με το θέμα της πολιτικής κοινωνικοποίησης. Θεωρούσε ότι το κράτος μολονότι είναι μεταγενέστερος θεσμός προηγείται της οικογένειας, καθώς συνιστά μια πλήρη και οργανωμένη κοινωνία, ένα όλον και ως τέτοιο προηγείται του μέρους. Άρα κάθε άτομο πρέπει να διαπαιδαγωγείται, ώστε να προσαρμόζεται στις απαιτήσεις της πόλης του η οποία νοείται ως φυσική ύπαρξη (Πολ. 1252b 30, 1253a 1-9, 1337a 27-29).

Στους νεότερους χρόνους διανοούμενοι, όπως οι Hobbes, Locke, Rousseau, Kant, Hegel και Comte, ενέταξαν το φαινόμενο της πολιτικοποίησης των νέων στο πεδίο της πνευματικής σκέψης και του φιλοσοφικού τους προβληματισμού, στοιχειοθετώντας την παρουσία συνεχούς στο διάβα των αιώνων δικτύου επιχειρημάτων και προβληματικής αναφορικά με τα ζητήματα της

σχέσης των νέων με την πολιτική ζωή. Ουσιαστικά όμως τα πρώτα ψήγματα της πολιτικής κοινωνικοποίησης ως ξεχωριστής περιοχής και διακριτού πεδίου έρευνας με προσδιοριστικές επιστημολογικές προϋποθέσεις ανιχνεύονται σε μελέτες των δεκαετιών 1920 και 1930 με θέμα την αγωγή του πολίτη, καθώς και σε έρευνες για εθνικούς χαρακτήρες σε σχέση με το Β' παγκόσμιο πόλεμο (Niemi & Sobieszek, 1977, σ. 209). Η απαρχή βέβαια της συστηματικής ενασχόλησης με την πολιτική κοινωνικοποίηση χρονολογείται στις αρχές της δεκαετίας του 1950, ως τα τέλη της οποίας είχε συγκεντρωθεί πλούσιο πληροφοριακό υλικό για τους τρόπους σύνδεσης της εκλογικής συμπεριφοράς των ατόμων και των πολιτικών τους στάσεων με τις οικονομικές, κοινωνικές και ψυχολογικές συνθήκες (Dawson et al., 1977, σ. 5).

Σταδιακά σημειώνεται στροφή του ενδιαφέροντος στην ποσοτική ή ποιοτική εμπειρική διερεύνηση των διεργασιών που συντελούνται κατά τη διάρκεια της κοινωνικοποίησης του ατόμου κατά την παιδική δηλαδή και την εφηβική ηλικία και μέσα από τις οποίες συνδιαμορφώνονται οι πολιτικές στάσεις του νέου (Παπαναούμ, 1989, σ. 9). Έμφαση δίδεται στη μέτρηση των επιδράσεων των φορέων κοινωνικοποίησης ιδιαίτερα της οικογένειας, του σχολείου, του κύκλου των συνομηλίκων και των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Παράλληλα, κυρίως μετά τις ραγδαίες αλλαγές που επέφερε ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος αναλύονται οι συνθήκες και οι διαδικασίες που προσδιόρισαν τη σταθερότητα στα πολιτικά συστήματα, από τη σκοπιά των οποίων αντιμετωπίστηκε η πολιτική κοινωνικοποίηση ως συνέπειά τους. Γενικότερα, κατά τη δεκαετία του 1960 διάχυτη είναι η αισιοδοξία που συνοδεύει την άνθιση του πεδίου¹, καθώς υπόσχεται μια γόνιμη σύζευξη της θεωρίας των πολιτικών συστημάτων και της εμπειρικής έρευνας της κοινωνικοποίησης με στόχο μια νέα ερμηνεία των πολιτικών φαινομένων. Την ευφορία όμως αυτή διαδέχεται μια αρχικά σποραδική και εν συνεχεία γενικευμένη απογοήτευση από τα αποτελέσματα των σχετικών ερευνών. Ενδεικτικά οι Dawson et al. (1977, σ. 11) σημειώνουν ότι, «παρά την εκτεταμένη έρευνα της προηγούμενης δεκαετίας που απέφερε πολλές πληροφορίες για τη διαδικασία της πολιτικής κοινωνικοποίησης, σήμερα μπορούμε να την κατανοήσουμε πολύ λιγότερο απ' ό,τι πριν γίνουν οι έρευνες αυτές», ενώ ο Prewitt (1975) εντυπωσιάζεται από το γεγονός ότι τόσα πολλά ευρήματα οδήγησαν σε τόσο πενιχρά αποτελέσματα.

Τη δεκαετία του 1980 οι σχετικές έρευνες εμφανίζονται ολοένα και πιο σποραδικά δικαιώνοντας τη διαπίστωση ότι το πεδίο της πολιτικής κοινωνικοποίησης έχει φτάσει σε αδιέξοδο (Parcheron, 1980, σ. 96). Ο Merelman (1986, σ. 279) μάλιστα αναφέρει χαρακτηριστικά ότι οι αλκυονίδες ημέρες της ακμής της πολιτικής κοινωνικοποίησης ανήκουν στο παρελθόν. Η αιτία της εξέλιξης αυτής θα πρέπει να αναζητηθεί στη μέχρι τότε αδυναμία συμβολής των ερευνών στην ερμηνεία των πολιτικών φαινομένων και της έντονης αμφισβήτησης περί του εφικτού μιας τέτοιας δυνατότητας (Connell, 1987, σ. 216).

Ωστόσο, από τις αρχές περίπου της δεκαετίας του 1990 παρατηρείται κλιμακούμενη αύξηση του αριθμού των θεωρητικών προσεγγίσεων αλλά κυρίως των εμπειρικών ποσοτικών μελετών σε εκτεταμένο δείγμα υποκειμένων, με το ενδιαφέρον πλέον της επιστήμης να στρέφεται στη μέτρηση του βαθμού πολιτικοποίησης των νέων, στον εντοπισμό των παραγόντων που τον διαμορφώνουν και στη διακρίβωση και ερμηνεία του τρόπου που οι νέοι αναπτύσσουν διακριτούς τρόπους συμμετοχής που δεν αποτελούν πιστά αντίγραφα των γονέων (Κυρίτης, 2010).

Στην πληθώρα των εμπειρικών αποτελεσμάτων της δεκαετίας του 1990 που επιβεβαιώνουν τον ασθενή βαθμό πολιτικοποίησης των νέων και την αδιαφορία τους για τις πολιτικές διαδικασίες (Harwood και Creighton, 1993· National Commission on Civic Renewal, 1998· Putnam, 2000), αντιπαρατίθενται ελπιδοφόρα μηνύματα από αξιόπιστες έρευνες της δεκαετίας του 2000 που διαπιστώνουν κάμψη της αποστασιοποίησης από την πολιτική ζωή. Η νέα γενιά συμμετέχει στα κοινά και εκφράζεται απέναντι στα μεγάλα ζητήματα της εποχής επιδιδόμενη σε εθελοντική κοινωνική εργασία, σε φιλανθρωπίες, σε συντονισμένες δράσεις μέσω της συμμετοχής σε συλλόγους, οργανώσεις και ενώσεις, της συμμετοχής σε διαδηλώσεις και της ενεργούς δραστηριότητας εντός του ορίου της κοινότητας (Zukin et al., 2006· Youniss & Yates, 1999). Η νέα αυτή πραγματικότητα έχει τις ρίζες της στη στέρεη πεποίθηση αφενός της διαφθοράς και της ελλειπούς αντιπροσωπευτικότητας της εξουσίας και αφετέρου της αξιοπιστίας και ανιδιοτέλειας των μη συμβατικών φορέων πολιτικής παρέμβασης (Lopez, 2004).

1. Εννοιολογική οριοθέτηση της πολιτικής κοινωνικοποίησης

Η εννοιολογική οριοθέτηση του υπό διερεύνηση φαινομένου είναι κρίσιμη, διότι επικαθορίζει τον τρόπο και τη μέθοδο διεξαγωγής της εμπειρικής μελέτης. Ειδικά η έννοια της πολιτικής κοινωνικοποίησης, παρά την ευρεία χρήση της ή ίσως ακριβώς εξαιτίας αυτής, κάθε φορά νοείται διαφορετικά: έτσι καθίσταται ιδιαίτερος εύστοχη η παρατήρηση του Greenberg (1970, σ. 3) ότι για κάποιο λόγο κάθε επιστήμονας αισθάνεται την ανάγκη να αρχίσει από το μηδέν επαναδιατυπώνοντας την έννοια της πολιτικής κοινωνικοποίησης.

Κατά τη δεκαετία του 1960, περίοδο κατά την οποία το πεδίο της πολιτικής κοινωνικοποίησης τελούσε υπό άνθιση, η έρευνα επικεντρώθηκε κυρίως στη μετάδοση των πολιτικών προσανατολισμών από την προηγούμενη γενιά στην επόμενη, με τη μεταβλητή της πολιτικής κοινωνικοποίησης να προσδιορίζεται *a priori* ως μια επιβιωτική λειτουργική διαδικασία, μέσω της οποίας επιτυγχάνεται απλώς η διασφάλιση της αναπαραγωγής της πολιτικής κουλτούρας (αντιλαμβανόμενης ως ενοποιημένης ολότητας) μιας κοινωνίας². Η απήχηση της περιοριστικής και μονοσήμαντης αυτής αντιμετώπισης, κυρίως στην αμερικα-

νική επιστημονική κοινότητα, άρχισε γρήγορα να υποχωρεί. Μεταβατική, και προμήνυμα της αλλαγής στην προσέγγιση, υπήρξε η θέση του Greenstein (1968, σ. 555), σύμφωνα με την οποία η πολιτική κοινωνικοποίηση τείνει μεν στη διατήρηση των υπαρχόντων προτύπων και στη διαιώνιση των υπαρχουσών πολιτικών καταστάσεων, χωρίς ωστόσο να αποκλείει την πιθανότητα διάσπασης της συνέχειας στη μετάδοση των προδιαθέσεων από τη μια γενιά στην άλλη, κάτι που μπορεί να συμβεί με τρόπο προγραμματισμένο.

Εν συνεχεία υιοθετήθηκε μια δυναμική αντίληψη του ατόμου κατά τη διαδικασία της κοινωνικοποίησής του, αφενός με την πολιτική κοινωνικοποίηση να εκλαμβάνεται ως μια πτυχή της ανθρώπινης ανάπτυξης μέσω της οποίας το άτομο καθίσταται ικανό να κατανοήσει το ισχύον πολιτικό σύστημα και να συμβάλει στην πολιτική και κοινωνική αλλαγή και αφετέρου με το πολιτικό σύστημα να θεωρείται το ίδιο ως μια μεταβλητή που ανταποκρίνεται στην πολιτική συμπεριφορά των μελών της κοινωνίας (Grabe και Knobelsdorf, 1980· Homan, 1980, σ. 312· Strauss, 1974). Η δυναμική αυτή αντίληψη θεμελιώνεται στην ασφαλή εκτίμηση ότι η πολιτική υφίσταται όποτε και όπου κάποιοι επιβάλλουν συγκεκριμένα πρότυπα σκέψης και συμπεριφοράς που απορρέουν από και εδραιώνουν μια δεδομένη οργάνωση του κοινωνικού βίου, αλλά και όποτε και όπου κάποιοι επιχειρούν να αντισταθούν και να ανατρέψουν αυτήν την κατάσταση των πραγμάτων (Σεραφεντινίδου, 2004, σ. 29).

Αποτελώντας ειδική περιοχή της όλης κοινωνικοποιητικής σφαίρας και διακριτή δραστηριότητα πολλές φορές κυρίαρχη ως προς την εξέλιξη και αναδιαμόρφωση του κοινωνικού όλου (Γκίβαλος, 2005, σ. 22), η πολιτική κοινωνικοποίηση δεν αποβλέπει απλώς στην παγίωση του πολιτικο-θεσμικού συστήματος, αλλά προϋποθέτει κυρίως μέσω της αγωγής των νέων μια διαδικασία κριτικού αναστοχασμού, μέσω της οποίας ερευνώνται και κατανοούνται οι θεμελιώδεις αντιφάσεις του πολιτικού φαινομένου και οι επιπτώσεις τους στην οργάνωση και λειτουργία των θεσμών. Περιγράφει τη διαδικασία μέσω της οποίας το άτομο περνώντας από την παιδική ηλικία στην εφηβική και εν συνεχεία στην ωριμότητα μαθαίνει και αναπτύσσει πολιτικούς προσανατολισμούς, υιοθετεί απόψεις, διαμορφώνει στάσεις και εκδηλώνει διαθέσεις που σχετίζονται με πολιτικά κόμματα, ομάδες, κινήματα, συστήματα, σχέσεις, διαδικασίες (Ray, 1999, σ. 100· Τερλεξής, 1975, σ. 45) και αποκτά άμεσα ή έμμεσα ένα σύστημα αντιδράσεων, προκαταλήψεων, γνώσεων και εκτιμήσεων σχετικά με το πολιτικό φαινόμενο. Αποτελεί έτσι το συνδυαστικό κρίκο ανάμεσα στο μικροπολιτικό επίπεδο (το άτομο) και το μακροπολιτικό επίπεδο (το πολιτικό σύστημα), συμβάλλοντας στη δημιουργία ενός ανατροφοδοτούμενου συστήματος πολιτικής επικοινωνίας που άλλοτε μπορεί να ευνοεί τη διατήρηση του πολιτικού συστήματος και άλλοτε να συμβάλλει στη μετεξέλιξη της πολιτικής κουλτούρας (Μεταξάς, 1976, σ. 24).

2.1. Στόχοι της έρευνας

Ως σκοπός της παρούσας εμπειρικής ποσοτικής μελέτης τίθεται η ανάδειξη της πολιτικής φυσιολογίας των μαθητών μέσω της διερεύνησης του βαθμού και της κατεύθυνσης της πολιτικής τους κοινωνικοποίησης. Ειδικότερα, στο πλαίσιο αυτό εξετάζονται ο βαθμός ενδιαφέροντος για την πολιτική και η αντίχρευση των αιτιών που τον συνδιαμορφώνουν, ο τρόπος εμπλοκής στην πολιτική διαδικασία, η σημασία που αποδίδεται στην ενασχόληση με τα κοινά, το μέγεθος της κομματικής ταυτοποίησης, ο τρόπος επίτευξης της πολιτικής ενημέρωσης, οι προτιμήσεις έκφρασης της πολιτικής διαφωνίας με κυβερνητικές αποφάσεις, οι αντιλήψεις για τη μαθητική ιδιότητα, η επίδραση που ασκείται στον προσανατολισμό των πολιτικών πεποιθήσεων από την οικογένεια, τον κύκλο των συνομηλίκων, τους εκπαιδευτικούς και τους διαύλους ενημέρωσης και το επίπεδο της πολιτικής τους ενημερότητας. Επιπλέον, η όλη προβληματική επικεντρώνεται στη μελέτη του ρόλου που διαδραματίζουν το φύλο, η σχολική επίδοση, το κοινωνικοοικονομικό στρώμα και το επίπεδο εκπαίδευσης της οικογένειας στη συνδιαμόρφωση στάσεων και γνώσεων των υποκειμένων αναφορικά με το υπό διερεύνηση θέμα.

2.2. Μέθοδος της έρευνας (Όργανα μέτρησης-Δείγμα-Συλλογή δεδομένων)

Για τη συλλογή των δεδομένων επιλέχθηκε η μέθοδος της επισκόπησης (survey research) με ερευνητικό εργαλείο το ερωτηματολόγιο, κυρίως για τη δυνατότητα εύκολης εξασφάλισης ικανοποιητικού δειγματοληπτικού μεγέθους που επιτρέπει την καταγραφή και διερεύνηση των στάσεων και γνώσεων των υποκειμένων και τη συνακόλουθη εξαγωγή γενικεύσιμων – υπό προϋποθέσεις – συμπερασματικών παρατηρήσεων. Περιλήφθηκαν και οι δύο τύποι ερωτήσεων, δηλαδή κλειστές και ανοιχτές. Ειδικότερα, οι πρώτες επιλέχθηκαν για την αποτύπωση των στάσεων, ενώ οι δεύτερες για τη μέτρηση των γνώσεων, έτσι ώστε να εξαλειφθεί (ή έστω αισθητά περιοριστεί) η πιθανότητα τυχαίας σωστής απάντησης. Η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων πραγματοποιήθηκε παρόντος του ερευνητή όχι μόνο για τη διασαφήνιση των όποιων αποριών ανέκυπταν αλλά και για να αποφευχθεί το ενδεχόμενο αντιγραφής στις ερωτήσεις γνώσεις.

Το στατιστικό πακέτο *S.P.S.S. 15 for Windows* χρησιμοποιήθηκε για τη στατιστική επεξεργασία των εμπειρικών δεδομένων, ενώ το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας για τη μελέτη του βαθμού συνάφειας των μεταβλητών (α) καθορίστηκε, ως εΐθισται στις κοινωνικές επιστήμες, στο ανώτατο επιτρεπτό όριο του 5%.

Η βασικότερη αιτία της επιλογής των μαθητών/τριών της τελευταίας σχολικής τάξης για το δείγμα της παρούσης ερευνητικής προσπάθειας υπαγορεύτηκε από το γεγονός ότι οι περισσότερες προγενέστερες σχετικές εμπειρικές

μελέτες στην Ελλάδα είχαν επικεντρωθεί σε μαθητές μικρότερων βαθμίδων εκπαίδευσης (Παντελίδου-Μαλούτα, 1987 και 1991, Τζαμπούρας et al., 2009). Η έρευνα βασίστηκε σε δείγμα 267 υποκειμένων (138 αγόρια: 52,9% και 123 κορίτσια: 47,1%) από τους Δήμους Αγίων Αναργύρων, Νέας Φιλαδέλφειας, Νέας Χαλκηδόνας και Μεταμόρφωσης του Νομού Αττικής, όπου διαμένουν κάτοικοι περίπου μέσου κοινωνικοοικονομικού στρώματος³.

Πίνακας 1.1.

Σχολική επίδοση των υποκειμένων

Σχολική επίδοση	%
10 - 13,5	15,0
13,6 - 15	22,5
15,1 - 16	10,0
16,1 - 17,5	30,0
17,6 - 20	22,5

Πίνακας 1.3.

Οικονομική κατάσταση των γονέων

Οικονομική κατάσταση	%
Πολύ υψηλή και Υψηλή	22,4
Μέση	70,6
Χαμηλή και πολύ χαμηλή	7,1

Πίνακας 1.2.

Επίπεδο εκπαίδευσης γονέων

Επίπεδο εκπαίδευσης	Πατέρας	Μητέρα
Δημοτικό ή Γυμνάσιο	21,7	15,5
Λύκειο	34,9	39,3
TEI	27,7	22,6
AEI	15,7	22,6

Πίνακας 2.

Κατανομή των υποκειμένων ανάλογα με τις απαντήσεις στην ερώτηση για τους τρόπους έκφρασης διαφωνίας προς κυβερνητικές αποφάσεις

Τρόποι έκφρασης διαφωνίας προς κυβερνητικές αποφάσεις	f	%
Να «περάσει» την άποψή του με τους αντιπροσώπους του στη Βουλή	159	66,3
Να κάνει διαδήλωση	159	71,6
Να κάνει απεργία	126	58,3
Να μην ψηφίζει την ίδια κυβέρνηση στις επόμενες εκλογές	186	78,5
Να μην κάνει τίποτα, διότι δεν πρόκειται να αλλάξει η απόφαση	39	16,9

Πίνακας 3.

Πόσο συχνά συζητάς περί πολιτικής

	Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου
Με τον πατέρα	12,5	14,8	38,6	34,1
Με τη μητέρα	5,7	9,2	41,4	43,7
Με τους φίλους	3,4	14,9	40,2	41,4
Με τους καθηγητές	3,4	14,9	31,0	50,6

Πίνακας 4.

Ομαδοποιημένη κατανομή συχνότητας ωρών που αφιερώνουν οι μαθητές για την πολιτική τους ενημέρωση από τα κάτωθι μέσα

	0	0,1 - 1	1,1 - 2	≥2,1
Εφημερίδες	66,7	15,5	13,1	4,8
Τηλεόραση	23,8	38,1	17,9	20,2
Διαδίκτυο	69,0	19,0	8,3	3,6

Πίνακας 5.

Κατανομή των απαντήσεων σε καθεμία από τις 10 ερωτήσεις ελέγχου της πολιτικής ενημερότητας

	f	%
Πόσοι είναι οι βουλευτές που απαρτίζουν τη Βουλή των Ελλήνων;	228	85,4
Ποια είναι τα κόμματα του ελληνικού κοινοβουλίου;	159	59,6
Ποιος είναι ο Υπουργός Παιδείας της ελληνικής κυβέρνησης;	201	75,3
Ποια χρονιά αποκαταστάθηκε η δημοκρατία στην Ελλάδα μετά την πτώση της Χούντας των Συνταγματαρχών;	90	33,7
Ποια χρονιά έγινε η Ελλάδα μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης;	15	5,6
Πόσα είναι τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης;	36	13,5
Μπορείς να αναφέρεις δύο Γάλλους πολιτικούς;	51	19,1
Ποια χρονιά έγινε η εισβολή του «Αττίλα» στην Κύπρο;	60	22,5
Ποιας χώρας δικτάτορας υπήρξε ο Σαντάμ Χουσεϊν;	132	49,4
Ποιος ήταν ο επί σειρά ετών ηγέτης του Παλαιστινιακού λαού;	39	14,6

Πίνακας 6.

Σύνολο σωστών απαντήσεων των υποκειμένων

Σύνολο σωστών απαντήσεων	f	%	crf
Καμιά	15	5,6	5,6
Μία	21	7,9	13,5
Δύο	39	14,6	28,1
Τρεις	57	21,3	49,4
Τέσσερις	45	16,9	66,3
Πέντε	45	16,9	83,1
Έξι	15	5,6	88,8
Επτά	9	3,4	92,1
Οκτώ	6	2,2	94,4
Εννέα	15	5,6	100,0
Δέκα	0	0,0	
Σύνολο	267	100,0	

3. Ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων

A. Στάσεις, απόψεις και προσεγγίσεις των υποκειμένων

Η κατανομή των απαντήσεων στην καίρια για την έρευνα ερώτηση με την οποία αποτυπώνεται κεντρικά ο εκδηλωθείς βαθμός ενδιαφέροντος των υποκειμένων του δείγματος για τα πολιτικά δρώμενα επιβεβαιώνει προγενέστερες εν Ελλάδι εμπειρικές μελέτες (Μακρίδης, 2004) και τη γενικότερη επικρατούσα αίσθηση περί της ασθενούς σχέσης των νέων με την πολιτική. Σύμφωνα λοιπόν με τα αποτελέσματα, μόλις το 11,4 και 15,2% ενδιαφέρεται πολύ ή αρκετά αντίστοιχα, το 1/5 σε μέτριο βαθμό, το ίδιο ποσοστό σε αρκετά μικρό βαθμό, ενώ υψηλό κρίνεται το 33% που δηλώνει πλήρη αδιαφορία.

Στατιστικώς σημαντική είναι η σύνδεση που διαπιστώνεται ανάμεσα στην υπό διερεύνηση μεταβλητή και σε μια σειρά από δημογραφικά χαρακτηριστικά των υποκειμένων. Συγκεκριμένα, το φύλο φαίνεται να ασκεί κάποια επίδραση ($X^2(2)=6,817$, $p=0,03$, Cramer's $V=0,18$), με τα αγόρια να επιδεικνύουν εντονότερο ενδιαφέρον για την πολιτική (32,6% πολύ ή αρκετά) έναντι των κοριτσιών (18,3%, $z=-2,6$), όπως και η σχολική επίδοση ($X^2(4)=28,234$, $p=0,0$, Gamma= 0,30), με τους καλούς και άριστους μαθητές (με γενικό άνω του 17,6) να επιδεικνύουν χαμηλότερο βαθμό αδιαφορίας (λίγο ή καθόλου: 33,3%, $z=-3,5$) συγκριτικά με τους έχοντες οριακή ή χαμηλή επίδοση (κάτω του 15) που αδιαφορούν σε ποσοστό 70%. Επίσης, κρίσιμος είναι και ο ρόλος του οικογενειακού περιβάλλοντος, καθώς 4 στους 10 ($z=2,3$ για τον πατέρα και 3,2 για τη μητέρα) κατά προσέγγιση μαθητές με γονείς πτυχιούχους πανεπιστημιακής σχολής ενδιαφέρονται πολύ ή αρκετά (για τον πατέρα: $X^2(6)=34,375$, $p=0,00$, Gamma= 0,26 και για τη μητέρα: $X^2(6)=46,183$, $p=0,00$, Gamma= 0,34), ενώ το ίδιο ενδιαφέρουν εκδηλώνουν 5 στους 10 ($z=4,7$) με γονείς από υψηλά εισοδηματικά στρώματα ($X^2(4)=32,933$, $p=0,00$, Gamma= 0,46).

Από τους 141 μαθητές που παραδέχθηκαν την αδιαφορία τους για την πολιτική σε αρκετά ή πολύ μεγάλο βαθμό οι 111 αιτιολόγησαν την άποψή τους στην ακολουθούμενη ανοιχτού τύπου ερώτηση και έτσι συγκεντρώθηκαν ισάριθμες απαντήσεις, οι οποίες διαπιστώθηκε ότι παρουσιάζουν υψηλότατο βαθμό σύγκλισης, με συνέπεια να ομαδοποιηθούν μόλις σε δύο θεματικές περιοχές. Η πρώτη, που περιλαμβάνει τη συντριπτική πλειοψηφία των υποκειμένων ($N=129$), είναι ενδεικτική των αρνητικών τοποθετήσεων απέναντι στα κόμματα., στα οποία και αποδίδει την γενικευμένη αδιαφορία της για την πολιτική σκηνή. Οι προσδιοριστικοί χαρακτηρισμοί έχουν συναφές νοηματικό περιεχόμενο και δεν συνοδεύονται από περεταίρω σχολιασμό ή κάποια βαθύτερη αιτιολόγηση-προσέγγιση. Συμπυκνώνονται στις λέξεις διαφθορά, ασυνέπεια, ιδιοτέλεια, υστεροβουλία, αναποτελεσματικότητα, ανικανότητα, φιλαργυρία, εξαπάτηση, αναξιοπιστία, αδιαφορία. Πρόκειται για στερεότυπες απαντήσεις, κλασικούς δηλαδή αποφθεγματικούς συμπερασμούς που συνθέ-

τούν μια μάλλον απλοποιημένη απεικόνιση της πραγματικότητας. Η δεύτερη θεματική περιοχή περιλαμβάνει τους 12 μαθητές που αποδίδουν την αδιαφορία τους στο νεαρό της ηλικίας τους. Θεωρούν ότι άλλες είναι οι προτεραιότητές τους στην παρούσα φάση και ότι μόλις ενηλικιωθούν και αποκτήσουν δικαίωμα ψήφου θα αρχίσουν να παρακολουθούν τα πολιτικά δρώμενα.

Ως προς την κομματική τους ταυτοποίηση το ιδιαίτερος υψηλό 76,1% των υποκειμένων του δείγματος δηλώνει ότι δεν υποστηρίζει συγκεκριμένα κάποιο κόμμα. Το ποσοστό αυτό εμφανίζεται στατιστικώς σημαντικά αυξημένο στα κορίτσια κατά 10 σχεδόν ποσοστιαίες μονάδες ($z = 3,1$) και στους μαθητές των οποίων ο πατέρας και η μητέρα είναι απόφοιτοι Δημοτικού ή Γυμνασίου (88,9%, $z = 2,6$ και 92,3%, $z = 2,6$ αντίστοιχα). Το ότι η ύπαρξη κομματικής προτίμησης αποτελεί ένδειξη πολιτικού ενδιαφέροντος και όχι νοητική διεργασία αντίστοιχη με την επιλογή κάποιου αθλητικού σωματείου αποδεικνύεται από την ισχυρή συσχέτιση που εμφανίζει η υπό διερεύνηση μεταβλητή με το βαθμό πολιτικού ενδιαφέροντος ($X^2(4) = 52,527, p = 0,00, \text{Gamma} = 0,66$). Από τους οπαδούς κάποιου κόμματος το 58,7% ($z = 6,6$) ενδιαφέρεται πολύ ή αρκετά για την πολιτική, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των μη οπαδών είναι μόλις 16,7%. Σημαντική προκύπτει η επίδραση του φύλου ($X^2(1) = 9,790, p = 0,00, \text{Phi} = 0,20$) και του επιπέδου εκπαίδευσης των γονέων (του πατέρα: $X^2(3) = 9,025, p = 0,03, \text{Gamma} = 0,20$ και της μητέρας: $X^2(3) = 16,393, p = 0,00, \text{Gamma} = 0,0$) στη διαμόρφωση της μεταβλητής. Θετικά στην ερώτηση απαντά μεγαλύτερο ποσοστό αγοριών (31,1%, $z = 3,1$) και των παιδιών με πατέρα (30,8%) και κυρίως μητέρα (42,1%, $z = 3,6$) ανώτατης εκπαίδευσης.

Το προσωπικό συμφέρον προβάλλει ως αποκλειστικός παράγων για την επιλογή ενός κόμματος από το 44,3% των υποκειμένων, ποσοστό που εμφανίζει αύξηση κατά 9 μονάδες για τα αγόρια ($z = 12,3$) και μείωση για τους μαθητές με πατέρα και μητέρα πανεπιστημιακής μόρφωσης (23,1%, $z = -8,1$ και 31,6%, $z = -6,7$ αντίστοιχα). Εξάγεται λοιπόν το λυπηρό συμπέρασμα ότι για ένα μεγάλο μέρος των νέων, σχεδόν το ήμισυ, για την υποστήριξη μιας κομματικής παράταξης ελλείπουν τα ανιδιοτελή κριτήρια και πλεονάζουν κίνητρα που αποβλέπουν στην εξυπηρέτηση των ατομικών ή στενά οικογενειακών σκοπιμοτήτων.

Μάλλον ως δυσάρεστο αξιολογείται επίσης το εύρημα που φέρει το υψηλό 41,1% των ερωτωμένων να μην εκλαμβάνει ως υποχρέωση του πολίτη την ενασχόληση με τα κοινά. Το επίπεδο εκπαίδευσης του πατέρα ($X^2(3) = 10,250, p = 0,01$) και της μητέρας ($X^2(3) = 7,035, p = 0,05$) καθώς και η οικονομική τους κατάσταση ($X^2(3) = 12,239, p = 0,00$) συσχετίζεται με την εν λόγω μεταβλητή. Συγκεκριμένα μαθητές με γονείς πτυχιούχους ΑΕΙ και υψηλού εισοδήματος απαντούν θετικά σε υψηλότερο ποσοστό⁴.

Η επίδωξη της εκπροσώπησης της τάξης ή του σχολείου στους μαθητικούς συλλόγους συνιστά ένδειξη συμμετοχικής πολιτικής κουλτούρας και ως τέτοια

ερευνάται στην παρούσα μελέτη. Το 41,6% των υποκειμένων που ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή του σε τέτοια συλλογικά όργανα κρίνεται μάλλον χαμηλό και συνδιαμορφώνεται υπό την επίδραση επιπέδου εκπαίδευσης των γονέων (του πατέρα: $X^2(3)=14,185$, $p=0,05$ και της μητέρας: $X^2(3)=11,244$, $p=0,01$) και της σχολικής επίδοσης ($X^2(2)=9,143$, $p=0,01$). Σε αντίθεση με τις συσχετίσεις των προηγούμενων μεταβλητών, οι μαθητές με οριακές ή μέσες επιδόσεις και με γονείς βασικής εκπαίδευσης είναι εκείνοι που τείνουν να δραστηριοποιούνται περισσότερο προς την κατεύθυνση της εκπροσώπησης⁵.

Το 56,8% των ανήλικων αποκλείει κάθε πιθανότητα ενεργούς συμμετοχής στην πολιτική κατά την ενήλικη ζωή του, το 31,8% διαβλέπει μια τέτοια εξέλιξη ως απλό ενδεχόμενο, ενώ μόλις το 1/10 δηλώνει με σιγουριά ότι θα επιδιώξει μια τέτοια προοπτική. Τα αποτελέσματα αυτά συνιστούν ένδειξη της απαξίωσης της πολιτικής γενικότερα και ένα προμήνυμα για μια μελλοντική ανενεργή στάση για τα κοινά. Η διαμόρφωση των ποσοστών είναι έμφυλα προσδιορίσιμη ($X^2(2)=16,591$, $p=0,00$, $\phi=0,20$) με το 17,4% των αγοριών να διάκειται ευμενώς στο ενδεχόμενο μελλοντικής συμμετοχής στην πολιτική έναντι του στατιστικώς σημαντικού μικρότερου 5% ($z=-3,1$) των κοριτσιών.

Εν συνεχεία διερευνήθηκαν οι ενδεδειγμένοι, κατά την άποψη των παιδιών, τρόποι έκφρασης πολιτικής διαφωνίας των πολιτών, έτσι ώστε να διαπιστωθεί πώς αντιλαμβάνονται οι νέοι σε δεοντολογικό επίπεδο μια πλευρά της συμμετοχής στην πολιτική διαδικασία (βλ. Πίνακα 2). Στη σχετική ερώτηση πολλών επιλογών μεταξύ πέντε μη αμοιβαίως αποκλειόμενων εναλλακτικών απαντήσεων οι μαθητές σε ποσοστό 78,5% κρίνουν ως έναν κατάλληλο τρόπο διαφωνίας στις κυβερνητικές αποφάσεις να μην ψηφίσουν το ίδιο κόμμα στις επόμενες εκλογές. Υψηλό είναι και το ποσοστό των υποκειμένων που θεωρεί κατάλληλο τον άμεσο και προσωπικό τρόπο διαμαρτυρίας μέσω της συμμετοχής σε διαδήλωση (71,6%) και απεργία (58,3%). Το 66,3% επιλέγει την έκφραση διαφωνίας μέσω των αντιπροσώπων στη Βουλή δείχνοντας εμπιστοσύνη στον κοινοβουλευτισμό και προτίμηση στην έμμεση συμμετοχή στην πολιτική διαδικασία. Η επιλογή που εκφράζεται σε μικρότερο ποσοστό (16,9%) είναι αυτή που αναφέρεται στην αδρανή και παθητική στάση έναντι κάποιας απόφασης, αφού αυτή δεν πρόκειται να αλλάξει.

Εν συνεχεία, εξετάζεται ο βαθμός εμπλοκής των εφήβων σε πολιτικές συζητήσεις στο πλαίσιο της οικογένειας, με τον κύκλο των συνομηλίκων αλλά και με το εκπαιδευτικό προσωπικό (βλ. Πίνακα 3). Μια πρώτη γενική σαφής διαπίστωση που προκύπτει είναι ότι η πολιτική δεν αποτελεί αγαπημένο θέμα συζήτησης των νέων. Με τον πατέρα, στον οποίο φαίνεται ότι αποτείνονται συνήθως για ανάλυση της πολιτικής, συζητούν πολύ ή αρκετά συχνά σε ποσοστό 27,3%, ενώ με τη μητέρα το ποσοστό μειώνεται σε 14,9%. Ίδιο είναι το ποσοστό των ερωτωμένων (18,4%) που δηλώνει πολύ ή αρκετά συνομιλεί με τους φίλους ή τους καθηγητές του για σχετικό θέμα. Ο ρόλος που διαδρα-

ματίζει το φύλο είναι σημαντικός, καθώς τα αγόρια συζητούν σε σχέση με τα κορίτσια περισσότερο με τον πατέρα και τους φίλους (Πολύ ή Αρκετά: 33,3%, $z=2,5$ και 23,7%, $z=1,9$ αντίστοιχα) και λιγότερο με τη μητέρα και τους καθηγητές (Καθόλου: 52,3%, $z=2,9$ και 59,1%, $z=2,4$ αντίστοιχα). Αλλά συσχέτιση παρατηρείται και ανάμεσα στη σχολική επίδοση και το χρόνο συζήτησης με τους γονείς (με τον πατέρα: $X^2(4)=15,951$, $p=0,00$ και με τη μητέρα: $X^2(4)=12,809$, $p=0,01$), καθώς οι αδύνατοι μαθητές με γενικό ≤ 15 συζητούν λιγότερο τόσο με τον πατέρα (Πολύ ή Αρκετά: 13,3%, $z=-3,5$) όσο και με τη μητέρα (6,7%, $z=-2,9$ αντίστοιχα).

Απογοητευτικό όσο και δηλωτικό της γενικευμένης αδιαφορίας και άγνοιας περί πολιτικής των νέων είναι το εύρημα που φέρει το 66,7 και 69% των υποκειμένων του δείγματος να δηλώνουν ότι για την πολιτική τους ενημέρωση δεν αφιερώνουν ούτε λεπτό στην ανάγνωση εφημερίδων και στην ενασχόληση με το διαδίκτυο. Επιπλέον, εξαιρετικά χαμηλό κρίνεται το 4,8 και 3,6% αντίστοιχα που αφιερώνουν για τον ίδιο σκοπό στα ίδια μέσα περισσότερες από δύο ώρες εβδομαδιαίως. Αρκετά θετικότερα είναι τα αποτελέσματα όταν στο επίκεντρο του ερωτήματος τίθεται η τηλεόραση, στην παρακολούθηση της οποίας το 1/5 αφιερώνει περισσότερες από δύο ώρες εβδομαδιαίως, ενώ το ποσοστό που δεν παρακολουθεί ποτέ σχετικά προγράμματα περιορίζεται στο 23,8% (βλ. Πίνακα 4)⁶. Κρίσιμος στο καθορισμό του χρόνου και για τους τρεις διαύλους προκύπτει ο παράγοντας σχολική επίδοση, όπως αποδεικνύεται από τα αποτελέσματα της Μονοπαραγοντικής Ανάλυσης Διασποράς⁷. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της πολλαπλής σύγκρισης που αναζητήθηκαν μέσω του ελέγχου Tukey, μαθητές με υψηλή σχολική επίδοση αφιερώνουν περισσότερο από τον ελεύθερό τους χρόνο στην πολιτική τους ενημέρωση εν συγκρίσει με όσους συγκεντρώνουν μεσαίες ή οριακές βαθμολογίες. Ο ίδιος στατιστικός έλεγχος μας πληροφορεί ότι και το επίπεδο εκπαίδευσης της μητέρας συσχετίζεται με το χρόνο ανάγνωσης πολιτικών στηλών στις εφημερίδες ($F(2,236)=5,635$, $p: 0,00$) και παρακολούθησης τηλεοπτικών εκπομπών ίδιας θεματικής ($F(3,811)=5,635$, $p: 0,01$), καθώς ο μέσος χρόνος που οι μαθητές με μητέρα πανεπιστημιακής μόρφωσης διαθέτουν για την πολιτική τους ενημέρωση παρουσιάζεται αυξημένος έναντι των συμμαθητών τους με μητέρα κατώτερου επιπέδου εκπαίδευσης⁸.

Έπειτα, διερευνήθηκε ο βαθμός επίδρασης που ασκείται στον προσανατολισμό των πολιτικών πεποιθήσεων από την οικογένεια, τον κύκλο των συνημλικών, τους εκπαιδευτικούς και τους διαύλους ενημέρωσης, με τους μαθητές να έχουν τη δυνατότητα δύο επιλογών. Ισχυρότερη επίδραση αναγνωρίζει το 44,3% των ερωτωμένων στον πατέρα, ενώ ακολουθεί η τηλεόραση σε ποσοστό 35,4% εμφανίζοντας μάλιστα αξιοσημείωτο προβάδισμα κατά δέκα μονάδες έναντι της μητέρας. Ακολουθούν στις επιλογές των εφήβων οι φίλοι (16,5%), οι εφημερίδες και το διαδίκτυο με το ίδιο ποσοστό (15,2%), ενώ στην τελευ-

ταία θέση κατατάσσονται οι εκπαιδευτικοί (10,1%). Από τη διασταύρωση των παραπάνω απαντήσεων με τον παράγοντα φύλο προκύπτουν δύο στατιστικές σημαντικές συσχετίσεις. Τα κορίτσια σε μεγαλύτερο ποσοστό από τα αγόρια (33,3 έναντι 19%, $z=-2,5$) δηλώνουν ότι επηρεάζονται από τη μητέρα ($X^2(1)=6,225$, $p=0,00$, $\phi:1,73$), ενώ τα αγόρια από το διαδίκτυο (21,4 έναντι 8,3%, των κοριτσιών, $X^2(1)=7,661$, $p=0,00$, $\phi:1,81$). Επιπλέον, κρίσιμος αναδεικνύεται ο ρόλος του επιπέδου εκπαίδευσης του πατέρα, καθώς αφενός μεγαλύτερο ποσοστό (σε σχέση με το μέσο όρο) των εφήβων (58,3%, $z=1,9$) παραδέχεται ότι επηρεάζεται από τον πατέρα με πανεπιστημιακή μόρφωση και αφετέρου σε μικρότερο ποσοστό επιδρούν στη διαμόρφωση των πολιτικών τους πεποιθήσεων η τηλεόραση (8,3%, $z=-3,9$) και οι εφημερίδες (0%, $z=-2,9$).

B. Επίπεδο της πολιτικής ενημερότητας

Το σύνολο των ερωτήσεων που επελέγησαν για τη μέτρηση του επιπέδου πολιτικής ενημερότητας των υποκειμένων κάλυπταν ζητήματα της ελληνικής και διεθνούς πολιτικής πραγματικότητας του σήμερα και του χθες (βλ. Πίνακα 5) και αξιολογήθηκαν ως εξαιρετικά απλές, καθότι το περιορισμένο ενδιαφέρον των νέων για τις πολιτικές εξελίξεις που διαπιστώθηκε και από προγενέστερες εμπειρικές έρευνες αναμενόταν να έχει ανάλογο αντίκτυπο και στο επίπεδο της πολιτικής τους ενημερότητας.

Σύμφωνα με τα ευρήματα το 85,4% των υποκειμένων προσδιόρισε με ακρίβεια τον αριθμό βουλευτών που απαρτίζουν τη Βουλή των Ελλήνων, το 75% ονομάτισε επιτυχώς τον Υπουργό Παιδείας της ελληνικής κυβέρνησης και έξι στους δέκα απαρίθμησαν ονομαστικά τα κόμματα του ελληνικού κοινοβουλίου. Πολύ χειρότερα είναι τα αποτελέσματα που αφορούν στην γνώση της πρόσφατης ελληνικής ιστορίας, καθώς μόλις ένας στους τρεις γνωρίζει τη χρονιά που αποκαταστάθηκε η δημοκρατία μετά την πτώση της Χούντας των Συνταγματαρχών, ενώ το σύνολο σχεδόν των υποκειμένων (94,4%) αδυνατεί να προσδιορίσει το έτος που η Ελλάδα εντάχθηκε ως μέλος στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Πανομοιότυπη είναι η εικόνα που προκύπτει αναφορικά με τη διεθνή πολιτική σκηνή, με το 86,5% των ερωτωμένων να αγνοεί τον αριθμό των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το 81% να αδυνατεί να αναφέρει δύο Γάλλους πολιτικούς, το 77,5% να αγνοεί το έτος εισβολής του «Αττίλα» στην Κύπρο, το 85,4% να μην είναι σε θέση να αναφέρει τον επί σειρά ετών ιστορικό ηγέτη του Παλαιστινιακού λαού και τους μισούς να μην μπορούν να αναφέρουν τη χώρα της οποίας δικτάτορας υπήρξε ο Σαντάμ Χουσεϊν.

Η κατανομή συχνότητας (βλ. Πίνακα 6), όπως διαμορφώνεται με κριτήριο τον αριθμό των σωστών απαντήσεων του κάθε υποκειμένου στις 10 ανοιχτές ερωτήσεις γνώσης, οδηγεί στην διαπίστωση του υψηλού βαθμού άγνοιας, δια-

πίστωση που, ειδικά αν συνεκτιμηθεί το υψηλότερο επίπεδο ευκολίας των ερωτήσεων, είναι ασφαλής όσο και δυσάρεστη. Ενδεικτικό είναι ότι οι μισοί μαθητές δεν ξεπερνούν τις τρεις σωστές απαντήσεις, ενώ σε ποσοστό μόλις 16,8% απαντούν σωστά σε περισσότερες από τις μισές.

Από τη διασταύρωση του φύλου και του επιπέδου εκπαίδευσης των γονέων με τη συνολική βαθμολογία του κάθε μαθητή δεν προέκυψε κάποια στατιστικώς σημαντική συνάφεια. Μόνο η σχολική επίδοση από τις ανεξάρτητες μεταβλητές έδειξε να σχετίζεται με την υπό διερεύνηση εξαρτημένη ($F(2,237)=6,519$, $p: 0,00$). Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον έλεγχο Tukey, μαθητές με υψηλή σχολική επίδοση (17,6-20) εμφανίζουν κατά μέσο όρο στατιστικώς μεγαλύτερη βαθμολογία εν συγκρίσει με όσους συγκεντρώνουν μεσαίες ή οριακές βαθμολογίες. Είναι αναμενόμενο διαβασμένοι και επιμελείς μαθητές να επιδεικνύουν ευρύτερη φιλομάθεια και πνεύμα μαθητείας, ενώ ανάλογη στάση σπανιότερα συναντάται σε μαθητές χαμηλής επίδοσης. Τέλος, προκύπτει το μάλλον αυτονόητο συμπέρασμα, ότι το διαφοροποιημένο ποσοτικά ενδιαφέρον εκφράζει και διαφορετικό επίπεδο πολιτικής ενημέρωσης ($F(2,261)=12,777$, $p: 0,00$), με τους εφήβους που εκδηλώνουν πολύ ή αρκετά έντονο ενδιαφέρον για την πολιτική να σημειώνουν κατά μέσο όρο υψηλότερη βαθμολογία⁹.

4. Συμπεράσματα

Η εικόνα που διαμορφώνεται για τον καθένα από τους δύο θεματικούς άξονες της εμπειρικής μελέτης παρουσιάζει συγκλίνοντα και συγκοινωνούντα χαρακτηριστικά γνωρίσματα που απολήγουν σε κοινές διαπιστώσεις.

Ως προς τις στάσεις των υποκειμένων εξάγονται από τη στατιστική ανάλυση ενδιαφέροντα αποτελέσματα, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται το εξόχως ασθενές ενδιαφέρον των εφήβων για τις πολιτικές εξελίξεις που αποδίδεται από τους ίδιους στην αρνητική τους τοποθέτηση απέναντι στα κόμματα και τους εκπροσώπους τους, ο χαμηλός βαθμός της κομματικής τους ταυτοποίησης, ο ελάχιστος χρόνος που αφιερώνουν για την πολιτική τους ενημέρωση, η περιορισμένη εμπλοκή τους σε σχετικές συζητήσεις, το προβάδισμα πρωτίστως του πατέρα και δευτερευόντως της τηλεόρασης και της μητέρας στη διαμόρφωση του προσανατολισμού των πολιτικών τους πεποιθήσεων, το υψηλό ποσοστό που αποκλείει με τρόπο απόλυτο την όποια πιθανότητα ενεργούς μελλοντικής συμμετοχής στην πολιτική ζωή. Λιγότερο απογοητευτικά είναι πάντως σε γενικές γραμμές για αρκετές μεταβλητές της έρευνας τα αποτελέσματα των μαθητών με καλές σχολικές επιδόσεις και με γονείς ανωτάτου επιπέδου εκπαίδευσης.

Αναφορικά με το επίπεδο πολιτικής ενημερότητας οι βασικοί στατιστικοί δείκτες κεντρικής τάσης (Μέσος Όρος: 3,78, Διάμεσος: 4, Επικρατούσα τιμή:

3, Τυπική Απόκλιση: 1,2) στις δέκα εξαιρετικά εύκολες ανοιχτού τύπου ερωτήσεις δεικνύουν τον υψηλό βαθμό άγνοιας των εφήβων, που έρχεται ως σχεδόν αναπόφευκτη συνέπεια της γενικευμένης αδιαφορίας που επιδεικνύουν για τα πολιτικά πράγματα.

Η εδραίωση και διατήρηση της δημοκρατίας προϋποθέτει τη δέσμευση των πολιτών στις βασικές αρχές της, τη γνώση, την ικανότητα κριτικής ανάλυσης κοινωνικών ζητημάτων, το ενδιαφέρον για τις πολιτικές εξελίξεις και τη συμμετοχή στην πολιτική διαδικασία (Verba et al., 1995, σ. 1). Όπως χαρακτηρίστικά σημειώνει ο Putnam (2000, σ. 35) «αν δεν γνωρίζεις τους κανόνες του παιχνιδιού και τους παίκτες και αδιαφορείς για το αποτέλεσμα, είναι απίθανο εσύ ο ίδιος να προσπαθήσεις να αγωνιστείς». Στην παραδοχή ότι η διαδικασία της πρώιμης πολιτικής κοινωνικοποίησης αποτελεί έναν εξαιρετικά κρίσιμο κοινωνικό συντελεστή στην πολιτική διαμόρφωση των ενηλίκων, καθώς κατά τη νεότητα εκκολάπτονται ορισμένες βασικές προδιαθέσεις που συντελούν στην κατεύθυνση-εξέλιξη-ανάπτυξη των μετέπειτα πολιτικών στάσεων (Plutzer, 2002· Emler, 1996· Easton και Dennis, 1980, σ. 91· Hess και Torney, 1967, σ. 20), καθίσταται επιτακτική ανάγκη, υπό την αποτύπωση μάλιστα της πραγματικότητας που παρουσιάστηκε στην παρούσα ερευνητική μελέτη, αφενός να αναζητηθούν τα βαθύτερα αίτια της αδιαφορίας και αφετέρου να εξευρεθούν τρόποι ενίσχυσης της διάθεσης πολιτικής συμμετοχής.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. Χαρακτηριστικά οι Sigel και Hoskin (1977) αναφέρουν ότι αποτελεί το πιο γρήγορα αναπτυσσόμενο επιστημονικό πεδίο, ενώ ο Renshon (1977) υποστηρίζει ότι σημειώνει μια τεράστια επιτυχία.
2. Οι Hyman (1959, σσ. 25-26) και Rose (1964, σ. 59) θεωρούν ότι μέσω της πολιτικής κοινωνικοποίησης μεταβιβάζονται οι πολιτικές αξίες από γενιά σε γενιά, οι Almond (1960, σσ. 26-28), Sigel (1970, σ. 20) και Brim και Wheeler (1966, σ. 5) ότι επιτυγχάνεται η διαιώνιση των στάσεων και της αντίληψης των ρόλων και η υιοθέτηση των αποδεκτών από το κοινωνικό σύστημα νομών και συμπεριφορών, ενώ ο Easton (1965) ότι επιτελείται μια λειτουργία διάχυτης υποστήριξης (diffuse support) που καθιστά δυνατή τη λειτουργία των πολιτικών συστημάτων.
3. Για τη σχολική επίδοση των μαθητών και τη επίπεδο εκπαίδευσης και την οικονομική κατάσταση των γονέων τους βλ. Πίνακες 1.1., 1.2. και 1.3.
4. Θετική απάντηση δίδει το 83,3% ($z=8,3$) και 73,7% ($z=8,1$) των ερωτωμένων με πατέρα και μητέρα ανωτάτου επιπέδου εκπαίδευσης καθώς και το 70,6% ($z=6,1$) με υψηλό οικογενειακό εισόδημα.

5. Τα ποσοστά θετικής απάντησης στην ερώτηση είναι 53,3% ($z=6,4$) για τους μαθητές με επίδοση ≤ 15 και 61,5 ($z=6,8$) και 61,1% ($z=8,9$) με πατέρα και μητέρα αποφοίτων Δημοτικού ή Γυμνασίου.
6. Ο αριθμητικός μέσος του εβδομαδιαίου χρόνου είναι για την τηλεόραση 1,81, για τις εφημερίδες 0,69 και για το διαδίκτυο 0,66.
7. Για τη συσχέτιση της σχολικής επίδοσης α. με το χρόνο ανάγνωσης εφημερίδων: $F(2,228)=8,724$, $p: 0,00$, β. με το χρόνο παρακολούθησης τηλεόρασης: $F(2,228)=8,184$, $p: 0,00$ και γ. με το χρόνο διαδικτυακής ενημέρωσης: $F(2,228)=6,492$, $p: 0,00$.
8. Μέσος χρόνος ανάγνωσης εφημερίδων από μαθητές με μητέρα πτυχιούχο AEI 1,44, πτυχιούχο TEI 0,39, με απολυτήριο Λυκείου 0,63, επιπέδου Δημοτικού ή Γυμνασίου 0,29. Μέσος χρόνος παρακολούθησης τηλεόρασης είναι αντίστοιχα 2,68, 1,38, 1,63, 1,25.
9. Για τη συσχέτιση του επιπέδου εκπαίδευσης του πατέρα α. με την επίδραση που ασκεί στους εφήβους: $X^2(3)=13,554$, $p=0,00$, Gamma 0,35, β. με την επίδραση που ασκείται στους εφήβους από την τηλεόραση: $X^2(3)=19,622$, $p=0,00$, Gamma 0,25 και τις εφημερίδες: $X^2(3)=12,861$, $p=0,00$, Gamma 0,20.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Almond, G.A. (1960). «A functional approach to comparative politics», στο Almond, G.A. & Coleman, J.S. (Ed), *The politics of the developing areas*, Princeton University Press.
- Brim, O.G. & Wheeler, S. (1966). *Socialization after childhood*, New York: Wiley.
- Γκιβαλός, Μ. (2005). *Πολιτική κοινωνικοποίηση και εκπαιδευτικό περιβάλλον*, Αθήνα: Νήσος.
- Connell, R.W. (1987). «Why the political socialization paradigm failed and what should replace it», *International Political Science Review*, 8:3, σσ. 215-223.
- Dawson, R., Prewitt, K. & Dawson, K. (1977), *Political socialization*, Boston: Little, Brown and Co.
- Easton, D. (1965). *A systems analysis of political life*, New York: Wiley.
- Easton, D. & Dennis, J. (1980). *Children in the political system: origins of political legitimacy*, Chicago: University of Chicago Press.
- Emler, N. (1996). «How can we decide whether moral education works?», *Journal of Moral Education*, 25, σσ. 117-126.
- Grabe, V. & Knobelsdorf, W. (1980). «Political education as a means of political socialization», *International Journal of Political Education*, 3, σσ. 223-237.
- Greenberg, E. (1970). *Political socialization*, New York: Atherton Press.
- Greenstein, F.I. (1968). «Political socialization», *International Encyclopedia of Social Science*.
- Harwood, R. & Creighton, J. (1993). *College students talk politics*, Dayton, OH: Kettering Foundation.
- Hess, R.D. & Torney, J.V. (1967). *The development of political attitudes in children*. Chicago: Aldine Publishing.
- Human, R. (1980). «The state conspiracy model of political socialization», *International Journal of Political Education*, 3, σσ. 309-322.
- Hyman, H. (1959). *Political socialization*, New York: The Free Press.

- Kiritsis, D. (2009). «Die Philosophie der Erziehung im politischen Denken des Isokrates», *Forum Classicum*, 1, σσ. 23-31.
- Κυρίτης, Δ. (2010), «Πολιτική κοινωνικοποίηση των νέων: Μια ανασκόπηση της βιβλιογραφίας», *Τα Εκπαιδευτικά*, 91-92, σσ. 61-72.
- Lopez, M. (2004). *Volunteering Among Young People*, College Park, MD: Center for Information and Research on Civic Learning and Engagement.
- Μακρίδης, Γ. (2004). «Η σχέση των νέων με την πολιτική», *Κερατσίνι*, 3, σσ. 16-21.
- Merelman, R. (1986). «Revitalizing political socialization», σσ. 279-319, στο Hermann, M. (Ed.), *Political psychology*, San Francisco: Jossey-Bass.
- Μεταξάς, Α.Ι. (1976). *Πολιτική κοινωνικοποίηση*, Αθήνα: Σάκκουλας.
- National Commission on Civic Renewal (1998). *A Nation of Spectators: How civic disengagement weakens America and what we can do about it*, College Park, MD: University of Maryland.
- Niemi, R. & Sobieszek, B.I. (1977). «Political socialization», *Annual Review of Sociology*, 3, σσ. 209-233.
- Παντελίδου-Μαλούτα, Μ. (1987). *Πολιτικές στάσεις και αντιλήψεις στην αρχή της εφηβείας*, Αθήνα: Gutenberg.
- Παντελίδου-Μαλούτα, Μ. (1991). «Οι έφηβοι της αλλαγής. Κοινωνικοποιητικές επιδράσεις και μεταβολές στην πολιτική φυσιογνωμία των εφήβων: 1982-1990», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, σσ. 41-69.
- Παπαναούμ, Ζ. (1989). *Πολιτική κοινωνικοποίηση και σχολείο: κριτική θεώρηση και εμπειρική έρευνα*, Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης.
- Parcheron, A. (1980). «Les études américaines sur les phénomènes de socialisation politique dans l' impasse», *L' année sociologique*, 31.
- Prewitt, K. (1975). «Some doubts about political socialization research», *Comparative Education Review*, 19:1, σσ. 105-114.
- Plutzer, E. (2002). «Becoming a habitual voter. Inertia, resources and growth in young Adulthood», *American Political Science Review*, 96:1, σσ. 41-56.
- Putnam, R. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*, New York: Simon and Schuster.
- Ray, S.N. (1999). *Modern comparative politics: Approaches Methods & Issues*, New Delhi: Prentice Hall.
- Renshon, S.A. (1977). «Assumptive frameworks in political socialization theory», σσ. 3-44, στο Renshon, S.A. (Ed), *Handbook of political socialization*, New York: The Free Press.
- Rose, R. (1964). *Politics in England*, Boston: Little and Brown.
- Σεραφεντινίδου, Μ. (2004). *Εισαγωγή στην πολιτική κοινωνιολογία*, Αθήνα: Gutenberg.
- Sigel, R. & Hoskin M. B. (1977). «Perspectives on adult socialization», στο Renshon, S. (ed.), *Handbook of Political Socialization*, New York: The Free Press.
- Sigel, R. (1970). «Assumptions about the learning of political values», στο Greenberg, E. (Ed), *Political socialization*, New York: Atherton Press.
- Strauss, G. (1974). «Two perspectives on high school student politics. Political objects versus political actors», *Youth and Society*, 5:3, σσ. 360-376.
- Τερλεξής, Α. (1975). *Πολιτική κοινωνικοποίηση*, Αθήνα: Gutenberg.
- Τζαμπούρας, Θ., Κυρίδης, Α., Ζάγκος, Χ., Δασκαλάκη, Ν., Καλεράντε, Ε., Φωτόπουλος, Ν. (2009). «Οι πολιτειακές και πολιτικές γνώσεις μαθητών ελληνικών δημοτικών σχολείων και οι απόψεις τους για την πολιτική και τους πολιτικούς», *1ο Πανελλήνιο Συνέδριο Επισημών Εκπαίδευσης* στις 28-31/5/2009.
- Verba, S., Schlozman, K.L. & Brady, H.E. (1995). *Voice and Equality: Civic voluntarism in American politics*, Cambridge: Harvard University Press.

- Yates, M. & Youniss, J. (Eds) (1999). *Roots of civic identity: International Perspectives on Community Service and Activism in Youth*, Cambridge University Press.
- Zukin, C., Keeter, S., Andolina, M., Jenkins, K. (2006). *A New Engagement?: Political Participation, Civic Life and the Changing American Citizen*, OUP USA.

Abstract

The present empirical study examines the political physiognomy of 267 students of the last class of Secondary Education of Prefecture of Attica through the investigation of the degree and the direction of their political socialization. As far as their attitudes are concerned, interesting conclusions emerged. Adolescents show very little interest for the political developments, a fact that is attributed to their negative perspective of political parties and their representatives; furthermore, they devote very limited time to their political briefing and to the participation in political discussions; also a high percentage of the research subjects strongly exclude the probability of any active future attendance in the political life. As far as their level of political awareness is concerned, the basic statistical indicators of central tendency in the ten questions of the research indicate the high level of ignorance of adolescents, which comes as almost inevitable consequence of their generalised indifference for the political developments.

Δημήτρης Κυρίτσης

Δρ. Φιλοσοφίας Α.Π.Θ.,

Ειδικός Επιστήμων

στο Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής
του Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Κιν. 6977329459,

E-mail: dkiritsis@kith.ondsl.gr,

prof24@the.forthnet.gr